

Й. Фівег
Крайсліндвірт

ДОБРІ ПОРАДИ
для
РІЛЬНИКІВ СЯНІЦЬКОЇ ОКРУГИ

Аграрферляг — Краків
1941

Й. Ф і в е г
Крайсліндвірт

ДОБРІ ПОРАДИ
для
РІЛЬНИКІВ СЯНІЦЬКОЇ ОКРУГИ

Аграрферляг — Краків
1941

Вступне слово

Земля й ріля є основою кожного хліборобського населення. Її структура й загospodaruvannia вирішують про життєві основи і життєву стопу людей, які її замешкують.

Генералгубернаторство, як провінція великої німецької Держави, добачує велике завдання в тому, щоби доцільним загospodaruvanniam землі забезпечити цьому населенню основи його прожитку власними силами.

Досягнення цеї мети має послужити ця книжечка. Вона написана німецьким господарем для хліборобського населення сяніцької округи при спеціальнім узглядненні місцевих відносин.

Нехай отже подані в цій книжці вказівки причиняться до цього, щоби вона найшла повне зрозуміння в населення краю, а примінення до вказівок нехай стане запорукою всецілого забезпечення основ прожитку сяніцької округи.

Лютый — 1941

Крайсгауптман

Розцвіт рільництва (сільського господарства) — це добробут краю. Справа ця важна передусім для сяніцької округи, де 80—90 відсотків мешканців живе якраз із праці на рілі.

Пан Крайсгавптман, як найвища влада й заступник німецького правління в сяніцькій окрузі, бажаючи всякими доступними способами піднести добробут своєї округи, припоручив мені разом із моїми співробітниками видати оту книжечку. То ж підібрав я собі до помочі й більших землевласників і дрібних рільників — людей, що дуже докладно знають місцеві умовини. Тимто й ці, які вповні приміняться до порад зібраних у цій книжечці, можуть мати певність, що стан їхнього господарства поправиться: матимуть більший дохід із домашніх тварин, буде ім краще вестися й матимуть врешті більше гроша, як досі. Інакше кажучи: хто буде совісно працювати й господарити після поданих отут вказівок, переконається вкоротці, що зможе запевнити собі врешті життя гідне людини.

Хотів би я, господарю, ще дещо Тобі на вступі вияснити. Коли ми в останніх часах були приневолені досить часто відноситися до Тебе твердо й безоглядно, тобто нерідко забирали в Тебе більше збижка, ніж Тобі збувало, то зрозумій, що не робили ми цього для себе, цебто для німецьких властій, чи може війська, тільки весь зібраний хліб залишили ми в краю, аби виживити пим населення міста. Так то вже водиться в цілому світі, що рільник мусить подбати про міське населення та постачати йому хліб, товиці та мясо — речі необхідні до життя. Були ми дуже часто безоглядні не для власної користі, тільки виключно в інтересі місцевого населення без огляду, чи йшло про Українців, чи Поляків.

Минулорічні жнива були такі вбогі, що хиба гірших не було продовж останніх 50-ти років. Країнці жнива в будучому поліпшать життя не лише мешканців міст, але в першу чергу самих рільників. Не будемо отже приневолені, як було це досі, спроваджувати до нашої округи великі доповнюючі транспорти збіжжа з Німеччини.

Тимто й нехай ніхто з господарів не лякається, що при кращій, правильнішій господарці — отже й при обильніших жнивах не матиме доброго збуту на збіжжя. Збут збіжжа є в цім краю все запевнений і кожний, хто буде багато управляти й багато збирати — легко зможе продати свої продукти та одержати за них вдоволяючу ціну так, що матиме змогу купувати все, чого йому конче потрібно.

То ж памятай, господарю, що чим більше збереш із того самого кусня поля, тим більший матимеш дохід, бо ж податки й дані, що їх маєш платити, все будуть такі самі без огляду на те, чи збереш з поля менше, чи більше, чи корова дасть Тобі денно тільки 3 літри, чи 10 літрів молока.

В отій нашій книжечці саме й вкажемо Тобі дорогу, що нею Ти повинен і мусиш піти, коли направлу хочеш мати більші доходи з поля, більше молока, більше вовни й то країної якості — коли Тобі й усьому населенню цього краю має в будучому країце поводитися.

Управа паші й зимова годівля

Часто дивуєшся, що корови дають Тобі так мало молока. Тимчасом німецькому господареві корови дають пересічно вчетверо більше молока, ніж Тобі. Не думай, що винні тут корови, чи може місцеві умовини. То Ти власне сам собі винен, бо робиш непро-

стимі помилки, коли хочеш удержані забагато худоби на невеликій господарці. Памятай, що така корова мусить дістати в зимі 20 кг. буряків денно. А коли має без додатку сітньої паші давати яких 12 літрів молока на день — то треба їй іще додати 15—20 кг. багатої в білковини квашанки (заквашеної паші). Попри те корові треба давати ще 6 кг. сіна на день — тобтоколо 12 сотнарів сіна річно. В більших маєтках призначується на кожну корову около 15 сотн. сіна річно. То ж коли не маєш аж стільки паші, щоб правильно прогодувати свою худібку, так Тобі тоді краще удержані дві корови замість трьох, або й навіть одну, але зате давати їм більше паші. Оттоді побачиш, що корова стане давати не лише стільки молока, що передтим дві — три корові, але навіть і більше. Молоко оте зможеш продавати та брати за нього добре гроши.

Візьмі наприклад, що маєш три корові й річне теля, тобто разом три й пів штуки дорослої худоби. Помножи тепер денну пайку паші через $3\frac{1}{2}$, то дістанеш кількість паші, потрібну щодня для тієї худоби, тобто

70 кг. буряків та

70 кг. квашанки.

А що треба рахувати, що на зимовій годівлі мусиш тримати отих 3 і пів штуки протяг 220 днів, то на кожну дорослу штуку припаде на зиму 44 сотн. буряків, а на тих 3 і пів штуки 154 сотнари буряків та квашанки.

А тепер візьми ще й те під розвагу: коли даш подостатком обірника й штучних погноїв і то тільки, скільки Тобі на дальших сторінках тієї книжечки порадимо, то збереш із одного морга 200 сотнарів буряків. То ж аби зібрати тих потрібних 154 сотнари, мусиш призначити під їх управу три четверті морга поля.

Квашанка

Щоби дістати квашанку, треба Тобі заквасити в ямі, до якої не підпливає заскірна вода, листя буряків пашних та цукрових, якщо їх управляєш, зелений кінський зуб (дуже радимо, щоб і його управляти) та соняшник і мішанку вики. Зуб та соняшник мусиш передтим посічи сокирою, а опісля цойно зісипати до ями. Яму треба висипати вицерть пашею так, щоб виставала на один метер понад яму. Як стане вона квасніти, так тоді вляжеться й зрівняється з берегами ями. Дамо паші рівно з берегами ями, то вона по заквашенні западеться й під час осінніх дощів підпліне дощівкою, а це для квашанки шкідливе (рисунок). Якщо йде про квашанку з кукурудзи, вики й соняшника, то при добрій управі дістанеш її около 150 сотнарів із морга. Які треба дати під оті паші погної, дізнаєшся таки в цій книжечці. Про одне лише памятай, що, коли не управиш і не збереш такої кількості паші для худоби, як оце ми Тобі вище подали, то направду не дивуйся потому, що корова не дастъ Тобі подостатком молока. Бо ж тяжко домагатися молока від найбільшої навіть молочниці, коли вона не дістане стільки паші, що їй належиться.

Мішанка з викою

Тому, що небагато в Тебе землі — тому власне радимо Тобі, господарю, висіяти восені мішанку зложену пів-на-шив із озимої вики й озимого жита:

40 кг. вики

й 40 кг. жита

на 1 морг. Отут мішанку пізною весною, як тільки стане висипа-

тися жито, треба скосити й заквасити, а поле по ній зорати, виправити й посадити на ньому пашні буряки, чи теж обсіяти його мішанкою — тим разом зложеною з ярої вики та вівса. Можна теж на тому полі посадити пашну капусту, або кукурудзу. На мішанку ярої вики з вівсом найкраще взяти

30 кг. вівса

й 70 кг. вики

на один морг. В цей спосіб зможеш до року двічі збирати з того самого поля. При тому наглядно переконаєшся, що того роду господарка направду поплачується.

Годівля худоби в літі

Коли з весною Твоя худоба вийде на зелену пашу, тобто на пасовисько, треба Тобі памятати, що самої зеленої паші їй ще за мало. Кожна корова повинна іще дістати денно бодай 1—2 кг. сіна, щоби була і здорована й давала більше молока. Коли ж немає в Тебе сіна, так давай коровам на ніч добру вівсянну солому, або бодай по кілька жмень на штуку сушених бурячаних висолодків, чи теж по кілька пашних буряків, якщо вони ще в Тебе зі зими залишилися. Послухаєш нашої доброї ради — так уже вкоротці побачиш як Тобі корови гарно віддачуються молоком.

Радимо Тобі теж порозкидати осіню по пасовиську тонким шаром сухе бараболиння. Воно через зиму зігнє, земля ж його на весну спожиткює й Твое пасовисько покриється буйною травою. Не без того, щоб і свині в Тебе не було. Використай також і гній з під неї та вивози його продовж весни й літа на пасовисько та порозкидай тоненько. І за це заплатить Тобі земля доброю пашою для Твоєї худічки. Що на весну треба пасовисько заволочити бо-

ронами, порозкидати на ньому кретовиння й постинати порослі травою купини, про це ми й не згадуємо. Це ж робить кожний добрий господар, він вивозить теж час-до-часу гноївку на пасовисько й нею його поливає.

Послухай і Ти, господарю, наших добрих порад і собі так роби, а направду вже в короткому часі не пізнаєш своєї худібки — така буде пышна, здорова й молочна.

Будуть випадки, що не будеш знати, як собі порадити. Цього не стигдайся. Піди та порадься в цій справі в агронома, він Тобі все докладно вияснить.

Громадські пасовиська

Дрібний рільник звичайно не має своєго власного пасовиська. Він користає, як зрештою і всі дрібні селяни, з громадського пасовиська. І ці пасовиська не сміють бути такі запущені, як досі. На весну треба їх поборонувати, кретовиння порозкидати, всі ж рови й відпливи добре попрочищувати, аби в часі дощів пасовисько не підплывало водою, а коли воно в мокруму місці — то щоб обовязково підсохло, бо й трави на такій мокравині буде небагато, а й та, що виросте буде непригожа для худоби. Впорядкування громадського пасовиська належить до солтиса й він за це відповідає. Відомо, сам він пасовиська не впорядкує, йому обовязана прийти з помічю вся громада, тобто всі господарі. Коли ж хтось з господарів відмовляється від тієї спільноти праці над поліпшенням пасовиська й коли про це донесуть повітовому агрономові, так тоді агроном такому господареві не дозволить пасти худоби на громадському пасовиську. Така буде за це кара неслухняному. І буде це кара справедлива. Громадське пасовисько це власність усієї громади, то ж і вся громада, всі господарі обовязані про нього дбати.

А так — то ще солтис обовязаний в своїй громаді наставити одного з господарів господарем громадського пасовиська, що буде відвічальний за його добрий стан. То до нього власне належить скликати господарів до праці на пасовиську, він теж має замовляти відповідну кількість штучних погноїв потрібних до його погноєння.

Ми від себе поручаємо такі погної:

На кожний морг пасовиська треба висіяти осінню по 5 сотнарів меленого погноевого вална, а вчасною весною не пізніше, як на два тижні перед тим, заки люди віженуть пасти худобу — по 1 сотнарови амонійного сульфату (»сірчану амону«).

Поручаємо теж, аби вже в найближчу осінь, тобто таки ще в 1941. р. в місяці листопаді, коли вже люди перестануть пасти — висіяла громада на кожний морг пасовиська по:

1 сотнарові томасини та по
3 сотнари кайніту.

На кінець іще раз пригадуємо, що всі рови довкруги пасовиська мусять бути прочищені, саме ж пасовисько вміру сухе.

Коли можна поділити пасовисько, чи то дротом, чи деревляними латами на 3—6 рівних частий — треба це конечно зробити. Тоді худоба випасатиме по черзі одну по одній оті відгороджені часті так, що заки випасе останню, то вже на першій вспіє підрости нова й свіжа зелена трава. Як бачимо, ділiti пасовисько дуже мудрій спосіб, бо тоді худоба не бгає по цілому пасовиську й не втолочує на ньому всієї трави, а зате єсть постійно молоду й свіжу траву та дає куди більше молока.

В деяких добрих господарствах (в Юрівях та Ячмирі) в нашій окрузі такий поділ пасовиська вже попереводили.

Лука

Як би Ти, господарю, направду знав, яке велике значіння має лука для Тебе й Твоєї худібки, то напевно вдержував би її децо краще, як це робив Ти досі. Тому й тим разом послухай нашої добрії ради, коли хочеш, щоб лука дала Тобі ліпшу траву, а що-найважніше, аби дала Тобі тієї трави багато. Твоя ж худібка потребує доброї паші. Автім чи справді все вистає Тобі сіна й то для всіх Твоїх домашніх тварин на всю зиму? Правда, що не вистає? То ж не полінуйся й зараз таки постараїся поліпшити свою луку. Передусім, якщо в Тебе лука мокра, то за всяку ціну старайся її відводнити: попрочищуй старі рови, а як їх нема, так повикопуй нові. Стати Тебе на це — так тоді мокру луку здренуй.

Коли солтис, чи війт не вдяржує в порядку придорожніх ровів і вода з Твоєї луки не має ыдилливу, зажадай від них, щоб оті рови попрочищували. На луці не сміє ні влітку, ні зимою стояти вода. З мокрої, багнистої луки не збереш ніколи сіна, а як і децо призбираєш, то не »мудре« воно буде й до годівлі не пригоже. Тобі ж тимчасом сіна треба й то багато й доброго. Ми ж Тобі вже згадували на початку тієї книжечки, що на кожну дорослу штуку рогатої худоби мусиш мати на зиму неменше дванадцяти сотнарів доброго сіна.

Припустім, що Ти, ще осінню поіроконував на луці рови. Чи це все? Ні, луку треба весною ще й поборонувати. Поборонуй-же її зо пять разів здовж і поперек так, аби дернина була трохи попротинана й здерта. Земля потребує і повітря й світла. Поборонувши луку, так тоді до землі дійде одно й друге. Повидираний дернину й мох позгромаджуй, висуши й будеш мати добру

підстілку під худобу. Можна цей мох і дернину висипати відраєу на гній, щоб перегнили. Тоді гною матимеш більше.

Виборонувану луку необхідно ще й підгноїти. Коли вона на-правду добре суха, то вчасною весною треба висіяти на кожний морг 2—3 сотнари меленого вапна, яке кожночасно можеш купити в своїй кооперативі. Висіеш вапно, заборонуй луку, а яких вісім днів пізніше можеш дати на морг іще по 3 сотнари кайніту.

Послухай нас і попробуй раз зробити так, як оце ми Тобі порадили, а направду будеш нам вдячний за добру раду.

Тепер війна й не все можна дістати штучні погної. Та цим не маєш чого журитися. Їх зовсім добре заступить свіжий кінський, чи свинський гній, яким при недостачі штучних погноїв треба підгноїти луку осіню, або вчасною весною. Вивезений гній зараз по-роскідай тонким шаром по лузі так, щоб могла вона скоро присвоїти собі всі цінні його складовини. Залишений довше на повітря (хоч би й в қупах) гній скоро тратить оті цінні речовини: частина їх вивітріє, а решту забере вода. Тоді він і половини не варта того, що свіжий.

Відводнювання

Коли ж врешті вдасться Вам, господарі, висушити свою рілюровами та дренами, то будете збирати бодай на третину більше, як збирали досі. Щоб Вам це вможливити, заложено в кожній окрузі Уряд Водної Господарки. Такий уряд є і в Сянці при вулиці Сенкевича. Є там у ньому гідна довіря людина, що покінчила студії, потрібні до ведення того роду справ. Можете отже кожночасно обговорити з нею та з агрономом, що урядує в бюрі Крайсландвірта (Сянік, Ринок 12. ч.) справу відводнення Ваших

піль та засновання по Ваших волостях водних і меліораційних спілок. Щороку в сяніцькій окрузі будуть перепроваджувані відводнюючі праці коштом двох міліонів злотих. Відомо, що це ще потриває багато років, заки всі громади нашої округи переведуть у себе відводнення поля державним коштом. Тимто до того часу кожний із Вас мусить сам собі якось давати раду: копати рови, закладати дрени, словом постійно дбати, щоб на луші, чи полі ніколи не збиралася в нього вода.

Яка важна справа відводнювання пригожої під управу землі, можете зміркувати хоч би й з того, що п. Генерал-Губернатор призначує річно якраз на цю справу 60—100 міліонів злотих (очевидно на терен цілого Генерал-Губернаторства). При переводженні більших відводнюючих робіт частину тієї суми віддадуть і тим водним спілкам, що мають саме повстати в нашій окрузі.

Якщо б так прийшло до переведення меліорації у Вашій громаді, не бійтесь, що, мовляв, того не дастесь зробити, бо цей, чи інший громадянин впреться й не скоче приступити до того спільногого, задуманого цілою громадою діла. Це вже діло війта, чи солтиса до спілки з повітовим агрономом переконати його, що він краще зробить, коли не буде йти наперекір усій громаді. А коли б і це не помогло і він даліше впирався, то ми вже тоді його приневолимо: відберемо в нього примусово землю, або комусь її віддергавимо. Не може ж бо так бути, щоб за впертість та глупоту одиниць терпіла вся громада, щоб врешті їх незрозуміння для справи, чи зла воля стала громаді на перешкоді в змаганні до поступу й добробуту. Такі одиниці, тобто таких мудрагелів і шкідників треба попросту виключити з громадської спільноти, відібрати їм землю й право бути господарями.

Управа рілі

А тепер, любий приятелю, поговоримо собі дещо про управу рілі. Застановімся отже зараз таки на вступі, чим є ота земля, яку управляєш, аби прогодувала й Тебе з родиною і Твоїй домашній тварині. Знай, що це не якась мертвага маса. Навпаки, земля аж кишить від життя безлічі животин. І здивує Тебе може, коли скажемо, що на однім моргу землі й то в тім якраз шарі, який управляєш живе приблизно 1000 кг., тобто одна тона дрібнесенських животин-бактерій. Живе їх отже там так багато, що коли б вдалося Тобі їх всіх позбирати разом, то вони важили б якраз стільки, що дві добре корови. Вправді Ти їх не бачиш, бо голим оком їх годі побачити. Та коли б було в Тебе сильне побільшуоче шкло, Ти б тоді міг наглядно перекопатися про їх існування.

Мало того: сам знаєш, що кожній животині до життя необхідне повітря, бо інакше вона загине. Не було б повітря, не жив би ані Ти, ні Твоїй домашній тварині. Таксамо потребують до життя повітря і ті власні бактерії, що живуть у Твоїй рілі. Хто ж в такому разі має ім цей доплив повітря влекти? Ніхто інший, тільки Ти сам, приятелю!

Прочитавши це, можеш здигнути раменами та сказати:

— А хиба ж то вже в мене нічого більше нема до роботи, тільки якимсь там бактеріям дбати про повітря.

Не кажи так, приятелю, не було б тих бактерій у рілі, не було б і в Тебе ніякого врожаю. Тоді земля була б направду мертвага. а кожне кинене в неї зерно пропало б так, гей камінь кинений в воду. То ж тепер, гадаємо, не будеш отим бактеріям — Твоїм приятелям жалувати повітря: будеш доволі часто своє поле переворювати й добре боронувати — словом: не допустиши ніколи, щоб

земля Твоя »каменем« стала. Навпаки, Ти тепер постійно дбатимеш, щоб усе була вона легка й пухка.

А щоб земля справді була пухка, треба ще конечно подбати, аби була вміру суха. Є в Тебе поле в мокрому місці, так не полінуйся й покопай рови, аби вода все могла свободно відпливати. Не допускай ніколи до того, щоб Тобі по бороздах трохи не до самих жнив стояли калабані.

Та повернім іще раз до тих приятелів Твоїх — бактерій, бо справа ця направду куди важніша, як би це Тобі видавалося. Отже знай, приятелю, що самого повітря ім до життя ще замало. Бо ж, відомо, що немає на світі такого сотворіння, що жило б лише самим повітрям. Тимто треба і Тобі подбати, що б отим бактеріям крім повітря дати ще подостатком їжі.

— Чим-же їх маю годувати? — запитаєш.

А чим-же, як не штучними погноями та обірником. І притім мусиш знати, що цей останній, тобто обірник, найважніший. Тимто й треба Тобі не лише старатися мати подостатком обірника, але й також уміло його переховувати, аби не втратив багато найцінніших своїх поживних складовин. Не даром то в Німеччині повідують, що »стирта гною — це скарбонка рільника«. Цю приповідку повинен і Ти собі присвоїти. То ж заки Тобі дещо більше розкажемо про управу рілі, повімо тепер Тобі, як треба зберігати обірник.

Обірник

Правильно зложений і переховуваний гній — це одна з дуже важних справ у господарстві. Тимто й Ти не злегковаж собі часом тієї важкої справи та підшукай собі до складання гною

якнайсухіше місце на обістю так, аби під час дощів вода не підтоплювала гною та не виполікувала з нього що-найцінніших його складовин. Підшукавши відповідне місце, складай на ньому гній в правильні стири (»купи«) таксамо, як складають товчене каміння при битій дорозі. Автім як складати правильно гній, можеш побачити на фольварках. Не маєш зможи цього побачити, так запитайся агронома, а він Тобі це докладно вияснить. Зрештою, маєш перед собою рисунок, з якого сам зміркуєш, як зложити правильно гній.

Зложений гній прикрий землею та залиши його в спокою продовж трьох місяців. За той час укладай собі другу стирту. По трьох місяцях обірник у першій стирті буде вже дозрілий, тобто здатний до вживання. Такий власне обірник — то знаменита іжа для бактерій, що живуть і працюють у рілі. А бактерії ці, як ми вже Тобі згадували — це Твої приятелі. То ім тільки можеш завдачувати, що Твоя ріля чухка й врожайна.

Гноївка й компост

Не забувай теж і про те, приятелю, що та сама гноївка, на яку Ти може не звертав досі належної уваги — це теж дуже цінний погній. Тимто й не сміє вона, як це часто до того часу траплялося, йти на марно. Треба Тобі отже зараз таки при стайні збудувати собі збірник на гноївку так, щоб вона стікала до нього безпосередньо зі стайні. Найкращий, відомо, збірник із цементу, та зате дорогий. Не можеш собі такий збудувати, так збудуй дешевший: встав у викопану яму цільно збиту деревляну скриню, або й навіть більшу бочку, в стайні ж пороби рівчки, якими могла б стікати гноївка попід підвальні крізь деревляну руру просто до

того збірника. Сам збірник треба накрити щільно дошками; або бляхою, а зверху ѹе й шаром землі, бо гноївка при довшій зустрічі з повітрям розкладається й тратить у великій мірі свою погноєву силу.

Час-до-часу відкрий збірник та вивези призбирану гноївку на луку, пасовисько, а то й підливай нею буряки, чи капусту. Тоді на власні очі переконаєшся, який цінний погній ота гноївка, що може досі марнувалася в Тебе без пожитку.

Рільникові тоді добре поводиться, коли використовує всі можливості, щоб поліпшити управу рілі. Тимто й хочемо Тобі ще децо й про компост розказати, бо і в Тебе може бути цей цінний погній, якщо заложиш собі т. з. компостову купу. А заложити її нетяжко. Недалеко від господарства на рівному, сухому місці зіси-сипай на купу всякі відпадки: згорнене з обістя болото, попіл, усі буряни з подвір'я, сухе листя, сміття тощо. Те все поливай час-до-часу водою, а то й гноївкою. Двічі до року перекопай оту купу та додай до цого всого можливо багато вапна. По двох-трьох роках матимеш на оцій купі чимало готового компосту. Можеш тоді вивезти його на луку, або на пасовисько, а й під городивину не зашкодить його підсипати. Побачиш, як земля Тобі за те гарно відлячиться: й збори з поля та луки будуть більші, й худоба, діставши більше паші, буде гарніша й здоровіша, а також і Ти, маючи більше доходу, зможеш неодно таке собі справити, на що Тобі досі не ставало грошей.

Розказавши отак мимоходом, як обходитися з обірником, гноївкою та як закладати компостові купи, вернемося знову до тої справи, яку стали ми вже обговорювати, а йменно до управи рілі. А розказали ми отак по дорозі про природні погної, бо й ця справа якнайтісніше звязана з управою рілі. Та ж сам добре знаєш, що коли не буде в Тебе доволі доброго обірника, гноївки й компосту —

то ніколи не допровадиш свого поля до порядку. Недаром то каже приповідка: »Покажи мені свій обірник, а скажу Тобі, який з Тебе господар«.

А коли справа з погноями стоїть у Тебе добре, то постійно треба ще Тобі памятати, що ріля крім погноїв потребує ще правильного доступу повітря. То ж послухай і в тім випадку наших вказівок.

Коли поле Твоє не дуже мокре (в будучому мокрого поля взагалі не буде, бо ж сам покопаеш рови та його підсушиш), так не ори його в загони. Певно Ти сам уже зауважив, що там, де поле пооране в загони багато зерна зі засіву пропадає, особливо при бороздах та хребтах загонів. При бороздах засів вимокає, а на хребтах вимерзає, бо вітер взимку змітає з них сніг і тоді мороз нівечить чимало озимини. Не стрінеш того на рівних полях. Тимтож Ти постараєшся щоб виоране поле було в Тебе плоске та рівне гей стіл. Осягнути це легко: одного року ори поле до середини, па другий рік від середини. Оттоді поле Твоє виглядатиме так, як оце видно на рисунку.

Коли ж хочеш рілю добре провітрити, то мусиш зараз таки по жнивах її плитенько підложить. Тим не допустиши, щоб поле ствердло. Приятелі ж Твої-бактерії дістануть стільки повітря, що будуть жити в здоровлю та працювати в рілі Тобі на пожиток.

Кілька днів по підложеню поле треба заволочити, щоб зробити кінець буряnam, які вже встигли прорости.

Ти певно вже бачив по деяких дворах моторові плуги, якими переорють осіню стернисько аж два рази й добре при тому його боронують, аби до рілі був вільний доступ і повітря й світла. Тому ж Ти стараєшся зробити це й на своєму полі. А тому, що в Тебе земля здебільши глиняста, не ори її зараз по дощі тоді, як вона

мокра. Підожди, аж підсохне так, аби під час орки розсипалася. Тоді доступ повітря до неї буде більший. Коли ж оратимеш мокру рілю, вона Тобі позбивається докути, а як прийде погода, то каменем стане й буде така, як би Ти її не то плугом, але й пальцем навіть не діткнувся.

Землю призначену під управу бараболі треба весною зараз таки перед її висадженням добре зорати. А коли будеш вже садити, так памятай, щоб не загусто. Рідше посаджена бараболя дасть кращий врожай, як посаджена »на купі«. Що земля при садженні бараболі має бути така пухка, гей вата — ми й не згадуємо. Це ж конечне.

Коли вже бараболя походить, треба її можливо часто обробляти: бороною, мотиками й пілужком, щоб земля постійно була пухка. Зробиш так як Тобі радимо, двічі більше збереш, як до того часу.

Те саме відноситься до управи буряків та городовини, яку дуже поручаемо Тобі управляти, щоб Твої приятелі-бактерії були дужі, добре розмножувалися та могли для Тебе працювати. По кожнім більшім дощі повинен Ти між буряками, чи городовою зрушити мотикою землю. Бактерії Тобі за те відплатяться пильнішою працею й в висліді матимеш кращий врожай.

Таксамо на весну, коли устануть приморозки, поборонуй овес, ячмінь і пшеницю. Можеш їх спокійно заволочити боронами навіть три рази, а саме: овес та ячмінь вперше, як тільки почнуть кільчитися, вдруге, коли походять понад землю, втретє по четвертому листку. Вважай тільки, щоб не поспішитися з третім боронуванням і не поборонувати часом вівса й ячменю по другім листку, бо вони того дуже не люблять.

Озиме жито та озимий ячмінь краще ростуть, як їх не боронувати. Тому весною залиши їх в спокою.

Закуп насіння

Всі оті наші добрі ради небагато Тобі поможуть, коли не будеш памятати про одну чи не найважнішу річ а саме: про добре, здорове насіння.

Не новина то для Тебе, ані тайна, що тільки здорова мама може мати здорову дитину. Знаєш також, що тільки гарна, здорова кобила вродить Тобі здорове лоша; тільки сильна корова матиме сильне теля. Так само й зі збіжжям. Без доброго насіння — нема доброго збору. Тимто й ми постаралися, щоб на будуче міг Ти купувати що-найкраще збіжжа на засів. Вправді хвиливо воно відається може Тобі задороге, але згодом, коли раз купиш і посієш, переконаєшся, що купівля оцего ніби дорогоого насіння таки оплачується й то добре. Передусім цього добірного насіння висієш на одну четверту частину менше, як свого власного. Це була б перша користь. Автім посіявши це насіння, багато більше збереш. Зрештою ми Тобі вияснимо, чому оце насінне збіжжа таке дороге. Його, бачиш, управляють у окремих годівельно-насінних господарствах. До засіву вибирають там зразу найздоровіші й найбільші зерна. Вибирають їх машинами, але й часто приходиться вибирати руками, а це багато коштує. По зібраний першого збору зерно перебирають-сортують вдруге та знову висівають. Зібралиши, втретє сортують і розпродажують. Таке власне насіння приходить і до нашої округи, але ж його відразу рільникам не продається. Воно зразу приходить до великих господарств, що їх призначено годівельно-насінніми господарствами (нпр. Юрівці) і там його висівають. Робимо так на те, аби це збіжжя заки дістанеться до Твоїх рук, ми мали іще змогу

випробувати та переконатися, чи воно відпорне на тутешнє підсоння та чи дає на цій землі добрі врожаї. Влітку, коли воно ішо росте, окремий службовик Рільничого Уряду два-три рази приходить провірити стан засіву, щоби переконатися, чи збіжжя оте здоровово росте й має всі ті ціхі, що повинна їх мати дана відміна збіжка. Опісля по зборі оте збіжжя чистять, сортують на доброму трієрі та щойно тоді призначають його на продаж на насіння. Не дивуйся отже, що воно куди дорожче від звичайного.

Зрадимо Тобі іще одну річ, а саме: на весну 1941. р. покриємо третину запотребування насінного збіжжа якраз цим найдоріднішим та випробуваним. Його зможуть дістати господарі своєчасно або за гроші, або в заміну за їх власне. Насінне збіжжа буде відразу й забайцоване так, що купівля повинна Тобі направду виплатитися, бо матимеш не лише добре насіння, але ще й до того певність, що збіжжа не чіпляться ніякі збіжеві недуги.

Восені 1941. р. матимемо вже стільки цего найдоріднішого жита і пшениці на насіння, що кожний, хто лише захоче, матиме змогу замовити собі через кооперативи стільки, скільки потребуватиме на засів.

Плодозміна

Плодозміна річ певничайно важна для господаря. Стара проповідка каже: »Вибери добрий передзір, а матимеш добре жниво в наступнім році«. Тимто й не від речі було б росказати дешо про цей передзір.

Передзір -- це власне те, що управляє Ти на полі минулого року. Коли Ти, наприклад, осінню посіяв на бараболиську пшеницю, то передзбором була бараболя.

Мала заввага: якщо Тобі буде децио в цій книжечці незро-

зуміле, не стидаєся попросити вияснення в учителя, чи в агронома. Бо ж це не сором, як хтось чогось не знає. Кожна людина, отже й господар, що розуміє свої обовязки, мусить постійно вчитися, постійно збагачувати своє знання.

Та вернімся іще раз до передзбору й плодозміни. Плодозміна — це чергування тих рослин, що ми їх рік по році одні по одних управляемо. Ось і примір: цього року садиш на полі бараболю, другого сієш на бараболиську ячмінь, по ячмені жито, по житі садиш знову бараболю. Це власне і є Твоя плодозміна.

Хочеш мати добрий дохід із поля, так треба Тобі призначити бодай половину своєї орної землі на управу добрих передзборів, тобто мусиш управляти такі рослини, що дадуть Тобі запоруку доброго жнива в наступному році. Такі рослини — то бараболя, пашні й цукрові буряки, капуста, однорічна конюшина, ріпак, коноплі, лен, пашна капуста, кукурудза й усі мішанки з викою. Якщо будеш якінебудь із цих рослин правильно управляти на половині свого поля, то по їх зборі без вагання можеш сіяти на цій половині усі роди збіжжя. А як і інших рад наших послухаєш, то побачили, які гарні матимеш жнива.

Перед одним тільки Тебе перестерігаємо: перед управою пшениці по ячмені. Тоді пшениця часто дістає різні хвороби й дає лихий збір.

Пожнивні рослини (межизбір)

Вважаємо, приятелю, що Ти добрий, працьовитий господар й тому не сумніваєшся, що Ти продовж двох років захочеш мати три збори зі своєго поля. Коштувати це буде ще трохи праці, трохи штучних погноїв, бо земля мусить бути й добре виправлена та суха, й врешті добре згноєна.

Правдоподібно поля в Тебе небагато, тимто мусиш управляти якнайбільше хлібового зерна, щоб хліба стало на прожиток. На управу інших, а передусім пашних рослин часто не стає Тобі місця. Та цьому однак мусиш якось зарадити. То ж зараз таки по зборі, от хоч би й жита, зори землю поміж копами, заволочи її добре боронами й на кожний морг висій

один сотнар вапневої салітри

та один сотнар 40-процентової калійної (потасової) солі.

Як можеш роздобути трохи суперфосфату, то й ним іще підсили землю. На цему виправленому полі, коли скоро справишся, вже два дні по зборі жита, чи пшениці можеш висіяти пожнивні рослини. Поручаемо Тобі передусім пашну капусту, що лобре вдається в наших умовинах. Можеш її висіяти рукою, беручи 7 кг. насіння на морг. Можна це зробити інакше: висіяти насіння зразу в городі, а потіму висаджувати на поле здорові, гарні саджениці (флянци). Тоді на морг вийде менше насіння, бо всього 3 кг. В тім випадку треба однак перед висадженням саджениць поле згноти обірником, або гноївкою та вапневою салітрою, яку дістанеш у кожній кількості в своїй кооперативі.

Замість пашної капусти можеш теж висіяти мішанку ярої вики й пелюшки (50 кг. вики й 50 кг. пелюшки на один морг). Таку мішанку треба висіяти якнайвчасніше зараз по зборі жита, чи пшениці. Осіню оту мішанку скосиш і заквасиш.

Коли мішанка пелюшки й вики видається Тобі дорога, можеш висіяти іншу, дешевшу. Тоді візьмеш на морг

25 кг. вики,

25 кг. пелюшки й

5 кг. ріпаку.

І та мішанка дасть Тобі добрий збір так, що взимку матимеш доволі квашанки для своєї худібки.

Замість ярої мішанки можна висіяти на зоранім стерніську озиму мішанку. На один морг треба:

40 кг вики (озимої) та

40 кг. жита.

Вчасною весною підсилиш її вапновою салітрою. На початку мая треба її скосити й заквасити, або й давати свіжу худобі. По зборі мішанки поле можна іще по виправленні обсадити пашними буряками, капустою, чи теж бараболею.

Вказали ми Тобі, як бачиш, способи придбати собі як найбільше доброї і так для Тебе потрібної паші й то такі способи, що дозволяють Тобі сіяти ту саму скількість хлібового зерна, яку управляєш Ти досі — кількість, необхідну для Твого прожитку.

Кукурудза

Цього року поробили ми проби над управою кукурудзи в цих сторонах. Кукурудза вдалася дуже добре й хоч рік був мокрий — дозріла. Насіння тієї кукурудзи можеш замовити в своїй кооперації. Ми від себе можемо хиба лише заохотити Тебе до її управи. Зі зеленої дістанеш знамениту квашанку для худоби. Даши їй дозріти, так матимеш просто вимріяну їжу для курий та свиний. Автім кукурудзянка — це й для людей їжа здорована й дуже поживна.

Пашна капуста

Це справді така добра паша для худоби, що її іще раз гаряче поручаемо Тобі управляти. Висієш її по зборі озимини, то матимеш подостатком зеленої паші восені. Пашна капуста невибаглива й не-багато потребує штучних погноїв тай мало її висіваєшся — всього

7 кг. на морг. Вона віддержлива й на холоди та навіть і на середні морози. Ще 10 ступінів морозу її не шкодить. То ж таки попробуй управляти цей рід пашні для худоби, а матимеш зеленину аж до Різдва, бо пашину капусту не мусиш збирати з поля. Можеш її сміло залишити на пні й щодня зрубувати потрохи та годувати нею худобу. А це, сам признай, дуже велика вигода.

Іще про погної

Одна з передумов успішної управи рілі — це добре збережений обірник, про що ми вже зрештою й згадували на самому вступі тієї книжечки. Та хоч як цінний обірник для господарства, то все ж таки сам іще не вистарчає, щоб дістати з поля можливо найвищі збори. Тимто й не від речі буде подати Тобі, приятелю, декілька вказівок, як треба правильно гноїти поле осінню й на весну. Передусім треба Тобі знати, що всі поля в нашій окрузі дуже вбогі на вапно. Тому ми вже раз згадували про потребу вапнювати пасовиська й луки. Таксамо недостачу вапна відчуває й Твоє поле. Добре отже буде, коли на кожний морг висієш яких три сотнари вапна. Якщо так висіватимеш його 3—4 років підряд, то опісля можеш вапнування на рік-два перервати, щоб ріля могла вільно зужити й перетравити.

Приймім, що на тім самім полі управляєш що три роки окопові рослини, тобто бараболю й буряки. В тім випадку радимо Тобі, щоб на бараболю по її висадженні, або навіть і тоді, коли вже походить, висіяв Ти по 5 сотнарів вапна на морг. Це вапно під час плужкування, сапання й полення добре виміщається зі землею й в висліді матимеш не лише більше бараболі, але й також і збіжжа, що його посіеш опісля на бараболиську, збереш куди більше, як із невапнованого поля.

Пашним бурякам теж треба дати по 5 сотнарів вапна на морг.
А тепер іще декілька вказівок про інші штучні погної.

Бараболя

Коли крім достаточної кількості обірника й вапна піддаш бараболі ще 80 кг. 40-процентової калійної (потасової) солі, то вона Тобі інше краще зародить. А якщо не пожалієш на морг іще 50 кг. амонійного сульфату («сірчану амону»), то направду матимеш такий великий врожай, якого Ти ще ніколи не мав на своєму полі.

Пашні буряки, капуста й усяка городовина

Під ці рослини крім обірника та гноївки треба піддати ще на один морг:

- 1 сотнар суперфосфату,
- 1,5 сотнара вапневої салітри,
- 1 сотнар 40% калійної солі,
- 1 сотнар азотняку.

Азотняком гноїмо поле 8 днів перед засівом. Вапневу салітру не висіваємо відразу, тільки ділимо її на три часті: першу висіваємо разом із засівом, а наступні ѹто 14 днів. Зі суперфосфатом — то вже справа гірша. До кінця війни тяжко буде його дістати, тимтільки не забувай, приятелю, про погноєве вапно, яке розпускає фосфорові кислоти, ѹто находяться в землі. Фосфору, як Тобі може відомо, рослини дуже потребують. Він для них просто необхідний. Без вапна вони не можуть собі його присвоїти, тому іще раз пригадуємо: не забувай про погноєве вапно. Воно ж Тобі бодай по-часті заступить фосфорові погної.

Пожнивні рослини

Коли управляєш пожнивні рослини, тобто пашну калусту, яру вику по озимій, або озиму вику по житі, чи пшениці, то, відомо, хочеш із свого поля збирати тричі продовж двох років. Більше хочеш зібрати — більше й рілі мусиш дати штучних погноїв, щоб мала силу ті всі рослини повигодовувати. Тимто й поручаємо Тобі висіяти під мішанку, що її хочеш управляти як межицлід отакі штучні погної на один морг:

1 сотнар суперфосфату,
1 сотнар 40% калійної солі,
1,5 сотнара вапневої салітри.

Валневу саліtru треба таксамо поділити на дві-три часті й висівати їх цю 8—10 днів при сухій погоді.

Жито й пшениця

Не радимо Тобі сіяти жита на обірнику, який краще захвати під бараболю й буряки. Замість обірника дай землі штучні погної і то в таких скількостях на один морг: передусім висій під жито й пшеницю по 1 сотнарови томасини. Крім того під пшеницю висій іще осіню 25 кг. вапневої салітри. Коли ж жито й пшениця будуть на весну слабі, додай їм іще по пів сотнара вапневої салітри, яку вже тепер можеш купити в кооперативі, аби ранньою весною висіяти її на поле. Побачиш, як Тобі це виплатиться.

Ячмінь та овес

На ячмінь поручаємо такі погної(на 1 морг):

75 кг. суперфосфату,

75 кг. вапневої салітри,
100 кг. 40%₀ калійної соли.

Овес

Під овес радимо дати перед висівом:

75 кг. азотняку.

Азотняк мусиш розсіяти по полі на три дні перед тим, заки посієш овес. Найкраще однак тиждень наперед. Притім поле треба добре заволочити боронами, щоб погній докладно вимішався зі землею. Крім азотняку дай на морг ще 50 кг. 40%₀ калійної соли.

Хоч подані тут кількості штучних погноїв потрібних на один морг будуть може видаватися Тобі завеликі, то все ж таки не по-жалуй видати тих кілька злотих більше. Більше дани землі — краще вона за це Тобі віддичиться. А коли б Ти, послухавши нашої ради, дав справді стільки штучних погноїв, скільки тут у книжечці ми подали й Тобі потому не дуже то зародило, то все ж не сумнівайся в успішності наших порад. Подумай і застановися, чи часом Ти сам в дечому не помилився. Не гадай, що те все, що отут ми Тобі радимо — радимо Тобі отак на сліпо. Ні, приятелю, все те ми вже докладно випробували й то в малих і великих господарствах у нашій таки окрузі. Тому й поради, позбирани у тій книжечці направду добре. Автім, коли Тобі ще неясне, попроси агронома, щоб Тобі вияснив. Агроном теж час-до-часу завітає і до Валтої Громади та в окремому відчitі ще раз оці всі справи з усіми господарями обговорить.

Ми свідомі того, що в самих горах панують по-часті куди інші умовини господарювання, ніж у інших дещо нище положених околицях нашої округи, та мимо того всі наші ради мають також певне значення і для чисто гірських господарств.

Накінець подамо вкоротці ті всі наші ради, що ми їх в нашій книжечці подали — ради, що до них повинен примінитися кожний господар без огляду на те, чи доводиться йому господарити в горах чи теж на долах. Ось они:

1. Тримай менше домашніх тварин, та зате краще їх годуй.
2. Зберігай обірник в порядку так, як ми Тобі радили.
3. Часто обробляй своє поле плугом, бороною й мотикою, аби мало до неї повітря акнайбільший доступ.
4. Давай землі доволі вапна, щоб була пухка та щоб могли в ній жити й правильно розвиватися Твої приятелі-бактерії.
5. Конечно старайся управляти пожнивні рослини й межиплоди та по можності збирати тріпчі продовж двох років урожай.
6. Лука й пасовисько годують Твою худібку продовж цілого року. То ж дбай про них, а матимеш за те здорову худобу, що дасть Тобі багато молока та мяса.
7. Без доброго насіння не матимеш лоброго збору, тому все постарайся завчасу про дорідне насіння.
8. Поле мусить бути можливо рівне.
9. В цих околицях найбільший ворог господаря — це вода по луках і полях. Покопай отже рови, щоб попідсушувати поля й луки.
10. Солтис і Твої сусіди мають усі спільно старатися, щоб рови були попрочищувані так, аби вода мала свободний відлив. Коли справа ця їм байдужа, повідоми про те повітового, чи окружного агронома. Він уже дасть собі з ними раду.

Годівля домашніх тварин

Тут таки зараз на вступі хочемо дати Тобі, приятелю, дуже важну пораду:

Тримай менше худоби, та зате годуй її добре. Правильно годована худоба здорова й дає добрий дохід; зле годована приносить господареві тільки клопотів багато, а то й біду.

Коні

В останніх місяцях на наше пропоручення викастрували майже тисячу огерів, щоб в цей спосіб покласти здорові основи під годівлю добрих краєвих коний. Хочемо мати в сяніцькій округі тільки добре та витривалі коні, що й видатно працюватимуть, а при тім будуть здорові та відпорні на всякі недуги.

Крім тих 250 огерів, що дістали ліцензію до становлення в нашій округі, заложимо ще в Балигороді й Команчі державні стації огерів. Вони призначенні до плекання чисто-кровних гуцульських коний, що в тих околицях найкраще надаються до праці. На будуче буде купувати добре підгодовані гуцульські жеребці військо й певно платитиме за них високі ціни.

Іншу стацію заложено вже в Боську. Там крім огера гуцульської раси умістимо ще два цінні коні: одного повної крові й правдоподібно ще англіо-араба.

До стайні п. Слонецького, що має вже чистої крові огера-араба додамо ольденбурського огера середньої ваги. До цього остан-

нього треба провадити тільки тяжкі й сильні клячі і то таких господарів, що зможуть давати опісля лошатам багато доброї паші. Лошаки по такім отері повиростають на добрих коней тільки тоді, коли змалку будуть достатньо й правильно годовані.

І в Березові заложимо державну стацію отерів, куди крім двох чистокровних спровадимо іще одного ольденбурського середньої ваги.

Радимо Вам не становити добрих кобил невідповідними для них отерами. Гуцульські клячі, чи т. зв. »коники« повинні піти до гуцульського отера, щоб на будуче виховали ми собі в нашій окрузі чисту расу гуцульських коней. Відноситься це передусім до Каманчі, де хотіли б ми мати самі гуцульські коні, а по часті до Щавного й Балигороду.

В інших випадках допроваджувати клячі до арабів, англьо-арабів, або до отерів чистої крові. Тяжкі та сильні, коли є подостатком паші на годівлю лошат, треба провадити до ольденбурських отерів, що стоять в Юрівцях та Березові. Пя остання вказівка особливо важна для господарів, що управляють багато буряків і взагалі ведуть посилену господарку.

Радимо також відразу каструвати молодих лошаків, коли вони не відповідають усім вимогам, ставленим їх расі. Такі лошаки і так не дістануть ліцензії і будуть примувово викаструвані.

Були ми на переглядах коний і бачили їх щілі тисячі. З прикрістю мусимо ствердити, що господарі, назагал, зле обходяться з кіньми, хоч є в них аж настільки часу, аби їх коні якслід виглядали: були краще відживлені та добре вичищені. Повірте нам, що кожному аж приемніше поглянути на такого господаря, в якого гарні коні та добре вдержані: грива вичесана, вичесаний і пристрижений хвіст, колита впорядковані, допасована до коня упряж

так, щоб міг себе якнайкраще почувати цей найліпший товариш праці господаря.

Знайте, господарі, що чоловік, який людяно обходиться з конем та дбає про нього — це добрий чоловік. Ті ж, що зле удержануть свої коні — то і злі господарі й злі люди. Повірте, що нема для рільника більшого стиду, як худий, брудний та занедбаний кінь.

Рогата худоба

Більшість рільників у нашій окрузі живе з годівлі рогатої худоби. І здавалося б, що худоба в них така, що можна нею похвалитися. Тимчасом так не є. В сяніцькій окрузі дуже багато коров лихих і зле відживлених. І тут знову повторяємо нашу раду, щоб тримати радше менше коров і краще їх годувати, ніж багато й так їх »годувати«, аби ім ребра було видно.

В нашій окрузі найкраще годувати червону худобу польської раси, тимто й на будуче ліцензію дістануть тільки ті бугаї, які власне до неї, до тієї раси належать. Ми вже спровадили з Німеччини кілька транспортів таких бугаїв і то з найбільшими молочними стаєн. Одночасно й повідомляємо, що всі інші бугаї, що не мають ліцензії підуть на заріз. Треба, Вам отже, панове господарі, вже завчасу порозумітися з інспектором годівлі худоби, який урядує в Сяніку в Ринку під 12. ч. в уряді Крайсляндвірта та обговорити з ним справу засновання в Вашій околиці годівельної спілки, що вдержуvala б такого расового бугая. Около 10 расових бугаїв стоїть до розпорядимости та вибору в стайнях Крайсляндвірта.

Вправді оплата за покривання коров дещо вища від тої, що Ви досі платили. Та все ж це Вам повинно виплатитися, бо ж дістанете від Ваших коров на правду добре телята, а з телят тих доховаєтесь добрих коров, що крім знаменитого мяса дадуть Вам

багато молока з великим відсотком товщу. А коли ще будете годувати ті корови так, як ми Вам радили на початку тієї книжечки, то вже в найближчих роках наглядно переконається, які правильні й доцільні були наші зарядження.

Всі бугаї без ліцензії, як ми вже згадали, підуть з весною 1941. р. на заріз. Тому ще раз Вам радимо, щоб Ви в порозумінні з годівельним інспектором завчасу запевнили собі доброго та здорового бугая.

Ми довго застановлялися над тим, яку расу худоби підібрati для тих сторін, аби вишукати Вам найкращий рід рогатої худоби. Врешті рішились ми на червону, польську худобу. Худоба з тієї породи потребує відносно небагато паші й дає при тім досить товстого молока. Крім того худоба та є найвідpornіша на наше підсоння та надається до запрягу, бо й здоровля в неї кріпке й добрий крок, а притім вона з природи охоча до праці й лагідна.

Коли хтось каже, що навіть у малому господарстві кінь необхідний, то погляд цей направду наскрізь фальшивий. Коли б так дрібний рільник направду усвідомив собі, як виглядало б його господарство, якщо б двом коровам давав постійно ту пашу, що її зідає кінь, то скоро переконався б, що за кілька років зложив би собі гарний гріш. Корови щедро йому відплатились би за цей додаток паші, й легко заступили б коня в його праці.

Памятайте, господарі, що здорові й гарні корови — пе гордість господаря. Памятайте теж, що той господар, який має гарні, товсті й добре відживлені молочні корови нам багато милішний ніж той, що в нього худі коні та худі, зле відживлені корови. То ж нехай буде, панове господарі, Вашим гаслом:

Кранце мати на господарстві товсті, расові корови без коней і ними працювати, ніж мати худі корови і худі коні.

Не гадайте, що працювати коровами — це стид, або що це їм виходить на шкоду. Ні, а ось бачите зрештою на образку, як дві корови тягнуть сівалку. Їм це ні трохи не шкодить. Навпаки, ці корови й добре відживлені й в додатку дають більше молока від Ваших. Працюють коровами інші, досвідніші від Вас господарі, то чому б не піти й Вам їх слідами? Автім зрозумійте, що всі ті наші ради даемо Вам на те, щоб піднісся добробут у Вашій околиці, щоб врешті достаток завітав до Ваших хат. Також і ті всі наші зарядження, яких дехто може й покищо не розуміє, видали ми виключно для Вашого добра.

Вівці

Вівця — це дуже хосенна домашня тварина. Подібно, як корова на долах, так вівця в горах має на будуче дати господареві поживу та дохід.

Тієї весни зорганізуємо для полонинових околиць Тісни, Ветлини й Райського велику кооперативу годівлі овець з осідком у Балигороді.

Пан Гладишевський з Балигороду буде кермувати тією кооперацівою. Ви ж, господарі з гір, будете могли робити умови з тою кооперацівою, які запевнять Вам збут бриндзі так, аби годівля овець приносила Вам хосен. Для відсвіження крові Ваших овець в тому найближчому літі спровадимо до нашої округи чисто-кровних баранів. Будуть це расові цаклі, а правдоподібно також і кілька повнокровних каракулів. Переконаєтесь на власні очі, що вівці від тих баранів даватимуть двічі стільки молока, сира й вовни, ніж Ваші. Відомо, що осяги ті залежатимуть іще від того, чи постараєтесь доволі наші на зиму для Ваших овець. Натомість збут вовни й бриндзі ми Вам запевнююмо.

Отже обовязком кожного господаря найближчої весни буде подвоїти свою отару так, аби восені при стриженні вовни міг кожний з них продати подвійну її кількість. Осягнути це можна легко, коли точно примінитеся до наших порад та спрavите свої посовиська. Ми ж хочемо, щоб у цій околиці було вдесятеро більше овець, як досі, а Ви всі, панове господарі, мусите нам у тому прийти з помічю, аби раз на все біда зникнула з Ваших сел та, щоб Ви в будучому могли тут добре почуватися.

Коли ми радимо Вам поліпшити расу Ваших овець, не гадайте, що вважаємо їх безвартісними. Борони Боже, кожну свою вівцю мусите задержати. Найближчої весни не вільно ні одної з них забивати, тільки треба старатися дорогою схрещення з расовими вівцями так поліпшити породу своїх, аби в майбутньому вони Вам якнайліпше поплачувалися.

За порадами в справі годівлі овець звертайтеся до:

1. інспектора годівлі овець,
2. окружного, або повітового агронома,
3. управителя кооперативи годівлі овець у Балигороді. Є це загально відомий годівельник овець, п. Гладишевський.

Годівля свиний

Тут на вступі скажемо Тобі, приятелю, одну правду, потверджену дуже довгим досвідом. В Німеччині стверджено понад усякі сумніві, що найбільші грошеві доходи мають оті господарі, в яких найбільший грошевий оборот. Інакше кажучи, чим більше в господаря є молока, тим більше може він призбирати грошей тому, що одержаними за молоко грішми має змогу дуже часто обертати. І недивно — при молочній господарці гроші вертаються до господаря аж дванадцять разів до року в той час, коли при управі земле-

плодів гріш вертається тільки раз на рік. Грішми одержаними з годівлі свиний можна обертати двічі до року. З того бачиш наглядно, що чим частіше господарство дістає гроші, тим воно краще оплачується господареві.

Якщо йде про годівлю свиний, то вона направду поплатна й то тимбільше, що збут на вигодувані свині все буде запевнений. Ми ж зі своєї сторони постаралися про привіз із Німеччини більшої кількості поросят, що дуже добре надаються до годівлі. Автім і в Вас незадовго заведеться ота нова порода свиний і тоді кожночасно будете могли купити собі на ярмарку потрібну кількість поросят.

При годівлі свиний треба однак тяжити про одну важну річ, а саме: про охоронне щеплення перед червінкою (»ружицею«). В тій цілі кожна громада повинна порозумітися своєчасно з ветеринарійним лікарем, щоб з весною можна було усі свині пощепити проти тієї недуги й то не один раз, тільки двічі. Дворазове щеплення дає запоруку, що влітку не кинеться серед них ота грізна й небезпечна недуга.

А так, то не забувай, приятелю, що свині потребують більших та ясніших хлівів, а не таких малих, душних, темних і брудних, як досі. Свиня, як зрештою і кожна тварина, хоче світла й повітря. То ж треба їй дати і одне й друге. Тоді вона краще буде годуватися, буде теж і родити гарніші та більші поросята.

— Ба, а копти? — запитаєш. А нові хліви?

Того не бійся, приятелю. Ніхто від Тебе не вимагає, аби Ти зараз будував новий хлів для свиний. Ні, вистане, як матимеш крихітку доброї волі й поправиш та впорядкуеш свій старий хлів.

Накінець іще одна рада: бараболями годуй тільки свині. Хто дає їх коровам, той не є добрий господар. Во ж це, повір нам,

непоплатне. Для коров треба управити пашних буряків, бараболю ж заховати для свиний.

Годівля дрібних звірят

Хочемо Вам, панове господарі, запевнити всесторонній розвій Ваших господарств Тимто й справду завдали ми собі багато труду, щоб на початок бодай сяк-так наладнати справу годівлі дрібних тварин. Мали ми на увазі передусім дрібних мало-земельних господарів, яким господарка не дає аж стільки доходів, щоб могли, як то кажуть, повязати кінці до куни. А так годівля дрібних, домашніх тварин може видатно збільшити доходи їх господарств і то тимбільше, що не вимагає вона ані великого грошевого вкладу, ані ніяких більших заходів. Має вона іще одну добру сторону, а саме: нею можуть занятися діти та старці, тобто та частина челяді, з якої невелика поміч ні в хаті, ні на полі.

В Німеччині годівля отих тварин так пошиrena, що приносить кожного року народньому господарству великі доходи, які виносять кілька міліярдів марок. Тому й ми, знаючи як дуже тутешні господарі люблять свої домашні тварини, ні на хвилину не сумніваємося, що й ця справа знайде в них зрозуміння й прихильність. Годівлею дрібних домашніх тварин, повинні б занятися передусім гірські села, яким управа рілі не приносить багато користі. Зі своєї сторони ми постараємося створити пригожі умовини для тієї годівлі. Коли хочете отже поцікавитися тою справою, зверніться до новітового агронома, який дасть Вам у тім напрямі вияснення й ради. Більше в цій справі не могли ми Вам більше нічого зробити, як хиба тільки порадити та запевнити Вам нашу поміч. Працювати й годувати то вже мусите Ви самі.

Якщо йде про годівлю дрібних домашніх тварин, то погово-

римо передусім про годівлю кріликів. Щоб запевнити охочим господарям купівлю цих направду пожиточних тварин, заложили ми в фільварку в Марківцях годівлю ангорських кріликів, на яких вовну є все великий попит. Автім і ціна тієї вовни дуже висока. Друга така більша зразкова годівля повстала вже в Березові. Відсі сусідні громади матимуть змогу купувати ангорські крілики, щоб і в себе завести годівлю тієї цінної породи. З нашого боку доложимо всіх можливих зусиль, щоб ця годівля якнайбільше поширилася й створила основи під окрему ділянку народного промислу.

Одна з найважніших умовин годівлі ангорських кріликів — це чисті й добре вдержані клітки. Крім цього, відомо, кожному годівельникові треба ще знати, як обходитись із ангорами: як їх годувати, як вичісувати з них вовну та врешті як оту вовну переробляти.

І про це ми подумали. Незабаром улаштуємо відповідні курси, на яких учасники попереходять відновідний потрібний їм у тім напрямку вишкіл. Незалежно від того зробимо великий показ, щоб кожний міг побачити, яку цінну вовну можна дістати з ангорських кріликів та які чудові вироби можна з неї робити.

Футряні крілики

Годівля ангорських кріликів децо складніша та вимагає певної прави. Тимто й для тих, що взагалі не годували кріликів ми заложили ще дві інші, більші годівлі тієї худібки: одну в збрінній громаді Буківську, другу в Команчі. Задумуємо подібні годівлі заложити ще й по інших волостях і то в найближчому часі. Вони — оті годівлі постачатимуть усім зацікавленим тією справою господарям більш віденських кріликів, що дають подвійну користь: смачне і поживне мясо та гарну шкірку. На шкірки цієї по-

роди все був великий попит, а й ціна їх була та є досить висока. Щоб запевнити годівельникам їх збут, ми ріпилися заложити в Сянноці централю закупу крільчих шкірок, аби кожний міг кожночасно продати по устійнених цінах кожну скількість того товару.

Годівля домашної птиці

В нашій сяніцькій окрузі господарі займалися досі направду дуже пильно годівлею домашної птиці. Передусім гуси з тієї округи все находили охочих покупців. Тимто й відносно годівлі гусій в цій окрузі ми не маємо ніяких застережень. Навпаки, ми з приємністю ствердили, що господарі добре плекають цю домашню птицю.

Кури

З годівлею курий в нашій околиці справа стоить дещо гірше. Бо з курми, знаєте, така сама »історія«, як з коровами й збіжжям на насіння. Не будуть кури походити з доброї раси, то й пожитку з них великого не буде. Тому спонукало це нас заложити в нашій окрузі п'ять стацій годівлі курий, де можна буде купити й молоді кури на розплодок і вилягові яйця. Також і при рільничій школі, що повстала при міськім фільварку в Сянноці ми теж заложимо в найближчому майбутньому зразкову годівлю домашної птиці, щоб і учні тієї школи й відвідувачі могли їй добре приглянутися та дечому навчитися. При тій годівлі буде теж і виляговий апарат (інкубатор). Крім того в кожній нашій годівлі будуть точно записувати, скілько кожно кура несе яєць на рік так, аби Ви, купуючи в нас вилягові яйця, були певні, що курята, які Вам виляжуться будуть походити від добрих рисових курий-несучок.

Коли в когось кури рисові й добре несуться, тому не треба їх зміняти, зате кури, які несуть мало яєць мусить зникнути, а на

їх місце мають прийти інші — ліпші. Від себе поручаемо Вам розвести в своїх господарствах курий зеленоніжок. Вони передусім відпорні на місцеві підсоння, а при тім мають багато добрих прикмет: самі пильно шукають собі їжі, є невибагливі, вони видержливі на холод і дощ, а що найважніше — добре несуться й дають смачне мясо.

Яке велике значення має годівля курий для сільського господарства, можете змиркувати хоч би з того, що Лемківський Союз Кооператив влітку 1940. р. купив у нашій окрузі 9 міліонів штук яєць і розділив за них між людей, що оті яйця доставили 450 тисяч кг. цукру. Цей приклад хиба Вам вистарчить, аби Ви наглядно переконалися, яку велику користь приносить годівля домашньої птиці народному господарству.

Годівля шовківниць

Також і годівля шовківниць може дати неодному незлій дохід та побічне заняття. Тією срівкою в сяніцькій окрузі займається п. Дембінський в Сяніку при вул. Матейки 11. ч. Він Вам теж дасть усі потрібні поради й вказівки звязані з годівлею шовківниць.

Від себе скажемо хиба це, що в нашій окрузі є більше коконів шовківниць, ніж в інших місцевостях Генерал-Губернаторства. Є також доволі і моркових дерев.

Годівлею шовківниць радимо поцікавитися усім мало земельним селянам, бо вона — ота годівля приносить справду незлій дохід.

А тепер на закінчення зберім собі вкоротці все те, що ми говорили про годівлю домашніх тварин. Правил цих, які ось тут зараз подамо мусить придергуватися кожний господар, якщо праця його має бути успішна й приносити користь і для нього й для загалу.

Ось Вам і ті правила:

1. Тримай на господарстві лише стільки худоби, скільки можеш правильно вигодувати продовж цілого року.
2. Тримай тільки добре домашні тварини й паруй їх лише з ліцензіонними самцями, тобто кобилу веди до ліцензіованого огера, корову до такого ж бика, а вівцю до чисто-кровного, ліцензіованого барана.
3. Замість коней вживай до запрягу коров та давай їм додатково ту всю пашу, що її зідав кінь.
4. Кожна домашня тварина хоче ясної, сухої і здорової стайні. Памятай, що за лиху стайню Ти сам в першу чергу покутуєш, бо з марної, слабовитої худоби маеш менше користі.
5. Чисть щодня свою худібку й добре піклуйся нею, вона буде зате Тобі вдячна.
6. Коневі справ добру упряж, свині чисте корито. Тоді стануть вони Твоими приятелями.
7. В усіх справах звязаних із годівлею худоби йди по пораду до агронома й до відносних урядів.
8. Молоко в корови під язиком, то ж годуй її добре, а дасть Тобі доволі молока.
9. Кожної весни вибілюй і вичищуй стайню. Роби це теж і під зиму. В цей спосіб охорониш свою худібку перед усікими заразливими недугами. В випадку якоєсь пошесті завізви як найскорше ветеринарного лікаря, щоб оглянув Твою худібку й сказав, як її лікувати. Охоронить Тебе це перед непотрібними, а притім часто дуже поважними втратами.
10. Ті господарі, що правильно плекатимуть свою худобу й будуть годувати добре породи, будуть на будуче діставати похвали та значні грошеві нагороди.

А тепер хочемо Тобі подати іще адреси всіх тих осіб, що обов'язані уділювати Тобі вказівок і порад:

I. Всі управителі фільварків, що підлягають німецькому Рільничому Урядові.

II. Для справ управи рілі й рослин:

- а) Повітовий агроном, інж. Г. Залізняк, Сянік Ринок 12.
- б) Окружний агроном Білинський, Березів — Староство,
- в) Учителі хліборобських шкіл,
- г) Відділ господарських порад в Лемківськім Союзі Кооператив,
- г) Голови сільсько-господарських та рільничих товариств.

III. Для годівлі домашніх тварин :

1) Годівля коней:

а) управителі державних копуляційних стацій в Балигороді, Команчі, Боську й Березові,

б) годівельний інспектор в Сяніку, Ринок 12. ч.

2) Годівля худоби:

- а) годівельний інспектор в Сяніку,
- б) повітовий агроном Залізняк в Сяніку,
- в) окружний агроном Білинський в Березові,
- г) окружний агроном Бурий в Балигороді,
- г) повітовий лікар ветеринарний в Сяніку,

д) контрольори молочності, що регулярно обіжджують всі маєтки понад 50 гектарів. Вони — оті контрольори також обізнані зі справами звязаними з годівлею худоби, її живленням та управою пашних рослин.

IV. Для справ насінного збіжжя й гноення:

а) Окружний і повітовий агроном в Сяноці й Березові,

б) Управителі фільварків, що підлягають німецькому Рільничому урядові,

- в) Хліборобські школи,
- г) Сільські учителі,
- і) Хліборобські кооперативи й спілки.

Вчителі дістали від п. Крайсгаутмана та від п. Крайспуль-рата припоручення Тобі помагати та уділювати порад. Кожний учитель має таксамо, як і Ти оту книжечку перечитати, а крім цого всі ті справи, що ми про них писемно в нашій книжечці, ми з ним вичерпуючи обговорили так, що в кожній хвилі може він Тобі все висказати.

V. Годівля дрібних домашніх тварин:

- а) Інструкторка годівлі домашньої птиці й дрібних домашніх тварин, що урядує в бюрі Крайсландвірта в Сяноці, Ринок 12,
- б) Окружний і повітовий агроном в Сяноці й Березові,
- в) Хліборобські кооперативи й спілки,
- г) Хліборобські школи.

VI. Машини й хліборобське знаряддя:

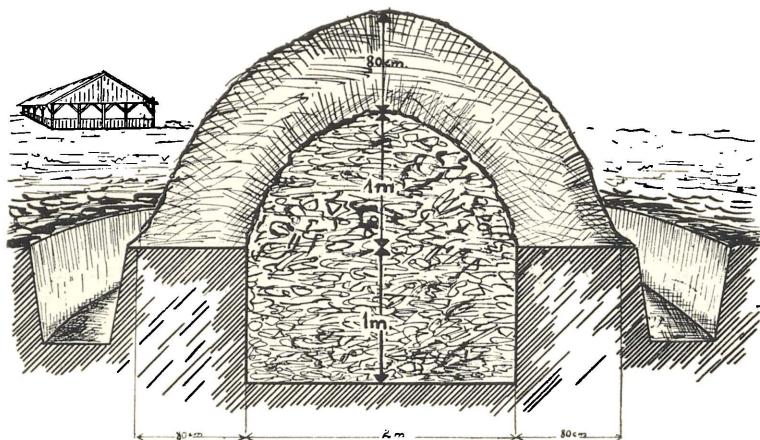
- а) Хліборобські кооперативи й спілки,
- б) Окружний і повітовий агроном в Сяноці й Березові,
- в) Репераційні варстati хліборобського знаряддя Кубіци в Сяноці.

Оті варстati находяться в давній фабриці акумуляторів в Сяноці. Там Тобі докладно розкажуть про ціни, ужиточність та спосіб уживання хліборобських машин. Там теж можеш із повним довірям залишити свої машини до направи.

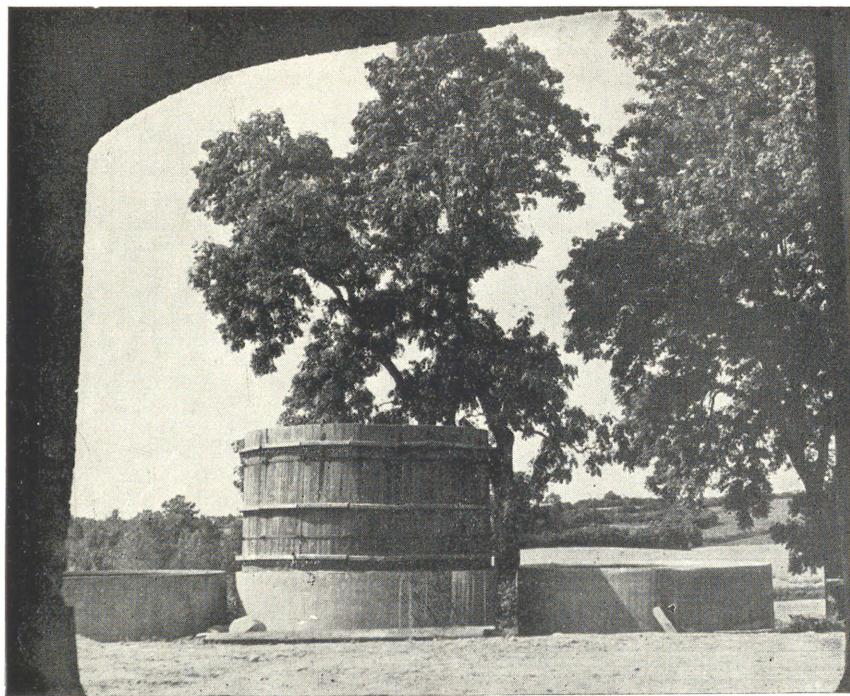
VII. Годівля шовківниць: Калікст Дембінський, Сянік, вул. Матейки 11.

VIII. Справи дренування: Уряд Водної Господарки в Сяноці, вул. Сенкевича.

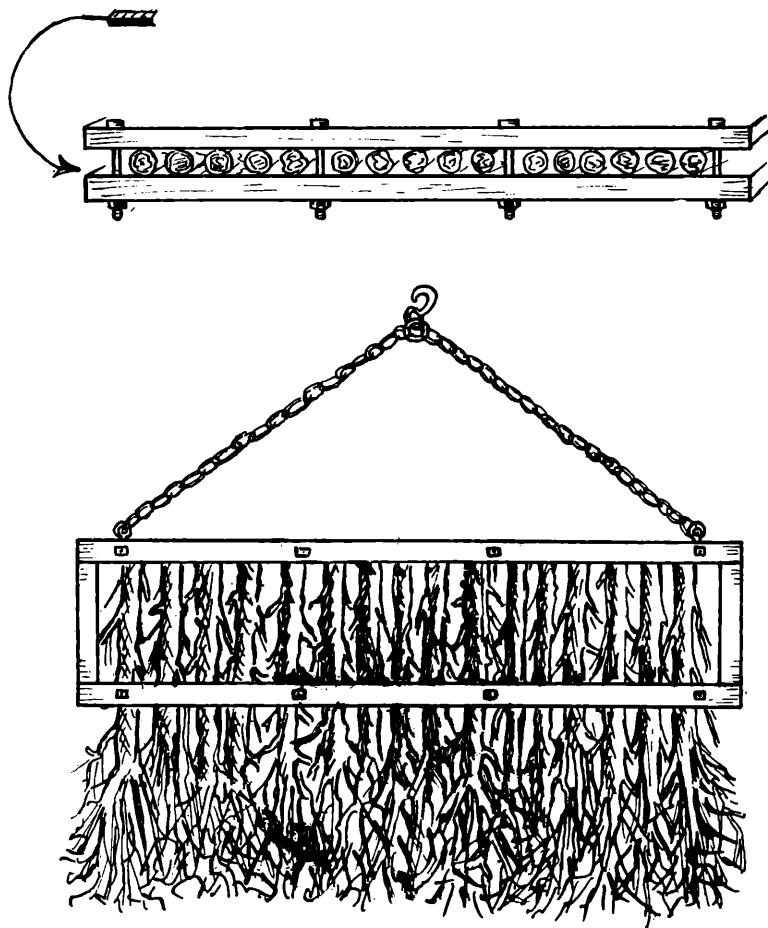
В Балигородціні звертайтесь в усіх господарських справах до повітового агронома Бурого в Балигороді (Старство).

Звичайна земна квашарка (сільос)

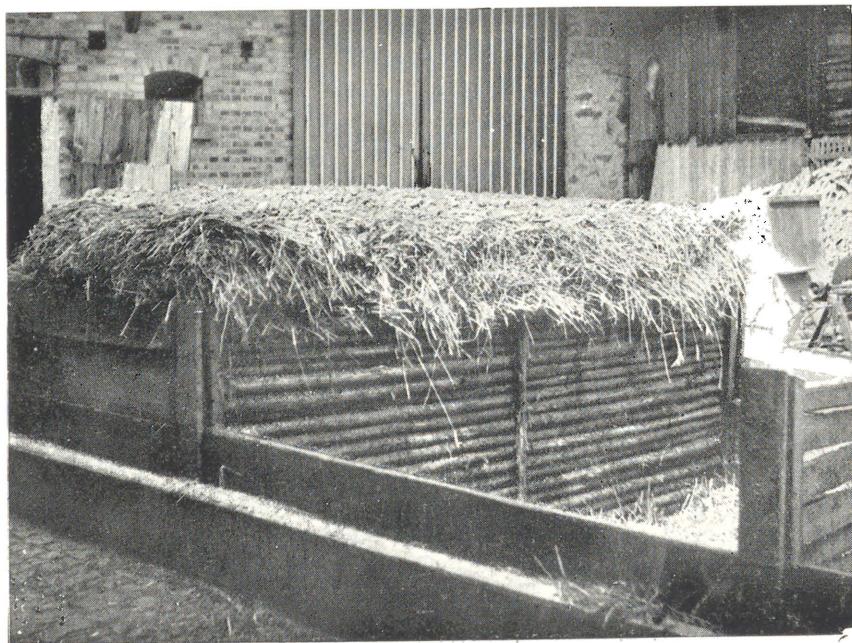
Бетонова квашарка (сільос) в сільському господарстві

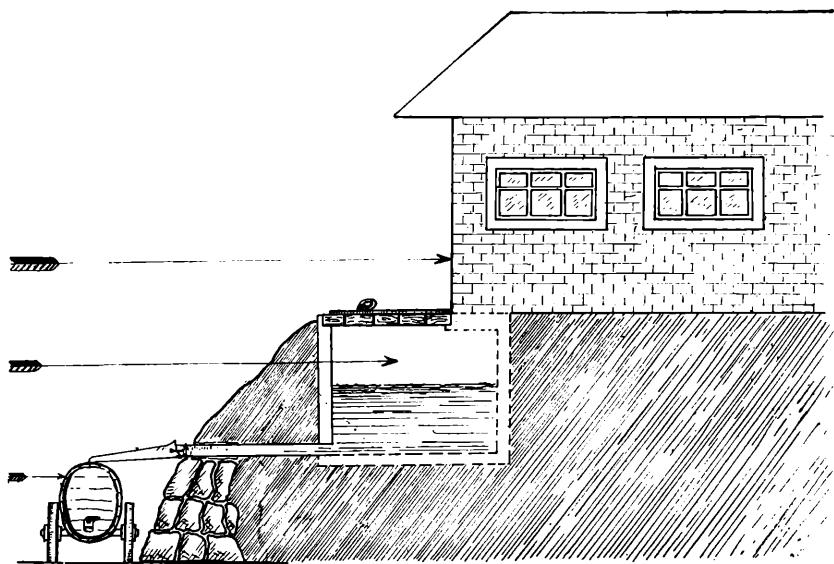
Вживай волоків до поправи рілі й лук

Зразково зложений гній в маєтку в Юрівцях

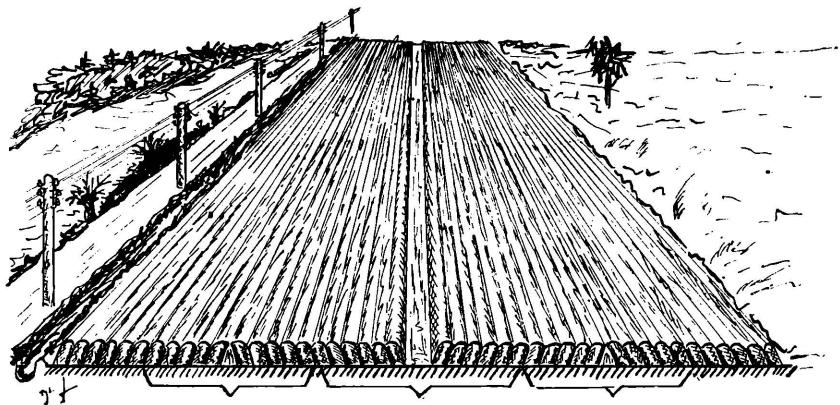
Так повинен бути зложений в Тебе гній

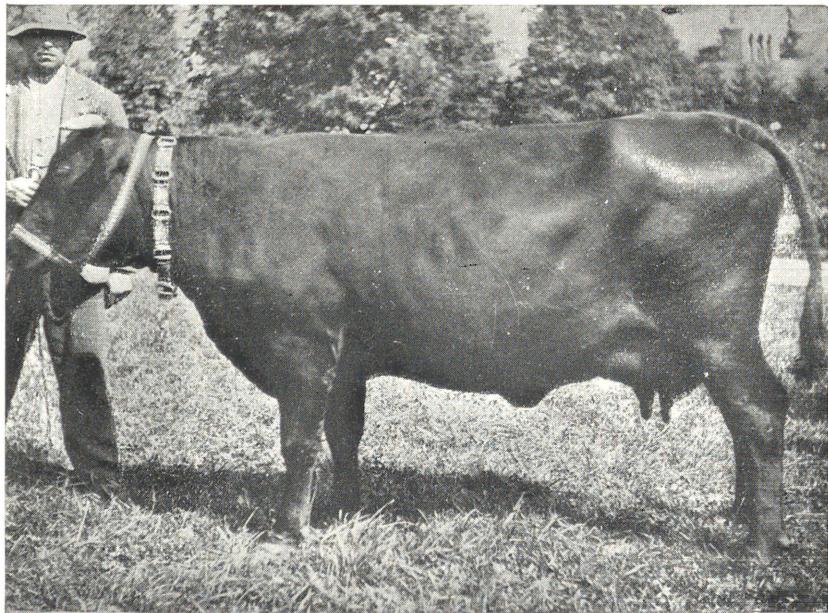
Стайня зі зразковим збирником на гноївку

Так орати не сміш. Горби з поля мусять щезнути!

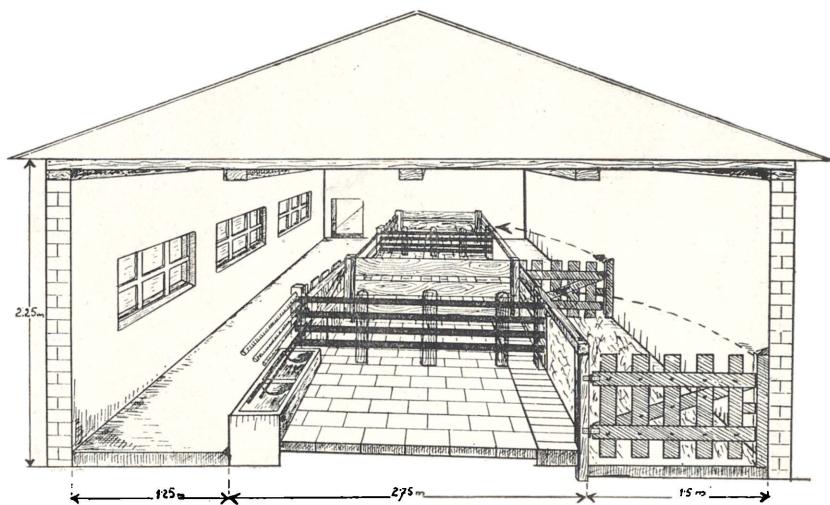
Отак повинно виглядати по зоранні Твое поле

Корова польської червоної раси

Корови при праці

Зразковий хлів для свиней в Юрівцях

КРАКІВ — ДРУКАРНЯ УНІВЕРСИТЕЦЬКА